

УДК [37.091.33:001.895]:373.3
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.6/27.204653>

Інна НАГРИБЕЛЬНА,
orcid.org/0000-0001-6393-3754
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри філології, завідувач кафедри філології
Херсонського державного університету
(Херсон, Україна) *N_Inna@i.ua*

МЕТОДИЧНА ІННОВАТИКА В НАВЧАННІ ПОЧАТКОВОГО КУРСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Матеріал статті репрезентує аналіз проблеми методичної інноватики в навчанні української мови в початкових класах в умовах Нової української школи. Проблему дослідження було визначено з огляду на той факт, що процес модернізації системи освіти зумовлює підготовку креативного вчителя, озброєного сучасними знаннями. Ключовою тезою є усвідомлення того, що НУШ потребує спеціаліста, який володіє не тільки теорією мови, а й опанував продуктивні способи навчання української мови. Постановка проблеми аналізу й впровадження методичної інноватики в навчанні початкового курсу української мови зумовлена відповідністю запитам, задекларованим сучасним суспільством.

У дослідженні представлено узагальнення аналізу науково-джерельної бази. Це дає змогу стверджувати, що нині в українській лінгводидактиці накопичено досвід, що дозволяє вивчати та активно застосовувати ефективні, методично доцільні й пізнавальні для учнів способи роботи на уроках української мови.

У статті акцентовано увагу на поняттях «інновація», «педагогічна технологія», представлено різні наукові позиції учених щодо визначення сутності інтелект-карт та досліджено способи практичного застосування цих ефективних педагогічних технологій у початковому курсі української мови. Репрезентовано шляхи реалізації роботи над словом засобом «Хмари слів» та інтелект-карти. Проілюстровано приклади лексичних завдань, які містять у своїй основі зазначені технології навчання. У дослідженні було акцентовано увагу на таких позитивних характеристиках цих методичних інновацій, як: внутрішня та зовнішня інтеграція, розвиток логічного та асоціативного мислення, створення сприятливої емоційної атмосфери на уроці та можливість партнерської (групової) роботи молодших школярів у процесі опанування лінгвістичного матеріалу. Репрезентоване дослідження підтверджує актуальність проблеми пошуку інноваційних педагогічних технологій та потреби у доцільному застосуванні їх задля формування сучасної мовної особистості молодшого школяра, який вільно володіє мовою в різних комунікативних ситуаціях.

Ключові слова: інновація, педагогічна технологія, хмари слів, інтелект-карти.

Inna NAHRYBELNA,
orcid.org/0000-0001-6393-3754,
Doctor of Pedagogical, Associate Professor, Professor of Philology Department,
Head of the Department of Philology of Kherson State University
(Kherson, Ukraine) *N_Inna@i.ua*

METHODICAL INNOVATION IN THE STUDYING OF PRIMARY UKRAINIAN LANGUAGE COURSE

The material of article represents the analysis of the methodical innovation's problem in the Ukrainian language studying in primary classes in the conditions of the New Ukrainian School. The problem of an investigation was defined on the view of that fact that the process of the modernization of an educational system is stipulated by the preparation of a creative teacher who has the modern knowledge. The key thesis is a knowing of that the NUS needs the specialist who has not only the theory of the language but seizes the productive methods of the Ukrainian language studying. The problem of an analysis and an introduction of the methodical innovation in the studying of the primary Ukrainian language course is stipulated by the conformity to the inquiries, which are declared by the modern society.

In the investigation is represented the generalizing of an analysis of the scientific and resource base. It allows to confirm that now in the Ukrainian linguodidactics the experience has been concentrated which allows to study and actively apply the effective and methodical useful, cognitive methods for the pupils to work in the Ukrainian language classes.

In the article it is accented the attention on the notions of an innovation, pedagogical technology, it is represented in the different positions of the scientists up to the definition of the aim of the intellectual cards and it is also investigated the means of the practical applying of these effective pedagogical technologies in the primary Ukrainian language studying. It is represented the ways of the realization of the work under the word by means of the Cloud of words and intellect-cards. It is illustrated the examples of the lexical tasks which have in its background the mentioned technologies of the studying.

In the investigation it is made an accent on the positive characteristics of such methodical innovations: internal and external integration, the development of the logic and associative thinking, creating the pleasant emotional atmosphere at the lesson and the possibility of the partnership (group) work of the young pupils in the process of the studying of a linguistic material. The represented investigation confirms the actuality of the problem of the innovative pedagogical technologies and demands in the useful applying of it in the sake of the formation of the modern language personality of the young pupil who freely knows a language in the different communicative situations.

Key words: *innovation, pedagogical technology, clouds of words, intellect-cards.*

Постановка проблеми. Модернізація системи освіти в Україні зумовлена потребою оновлення методики навчання школярів. Актуальність дослідження зумовлена тим, що за своїм змістовим наповненням, методичним інструментарієм та формами роботи освіта ніколи не була статичною. Передусім це зумовлено її реагуванням на динаміку соціуму, виклики цивілізації та перспективу людського розвитку. Водночас дискусійним ставав аспект кореляції між педагогічною практикою, зокрема в початковій школі, та темпами цивілізаційного розвитку. Нині вже не дивують молодші школярі, які вправно користуються різними гаджетами, адже ера діджиталізації захопила й дітей 6–8-річного віку.

Усвідомлення зазначеного вплинуло на **постановку проблеми** аналізу й впровадження методичної інноватики в навчанні початкового курсу української мови.

Аналіз досліджень і публікацій дає змогу стверджувати, що в українській лінгводидактиці накопичено значний досвід, що дозволяє активно застосовувати ефективні, методично грамотні та пізнавальні для учнів способи роботи на уроках української мови. У працях М. Греб, М. Вашуленка, К. Климової, І. Нагрибельної, Н. Сіранчук та ін. (Вашуленко, 2010; Климова, 2010; Нагрибельна, 2015; Сіранчук, 2017) репрезентовано види діяльності та навчальних дій, якими мають оволодіти студенти – майбутні вчителі початкової школи для успішної роботи на уроках української мови. Водночас тенденції сучасної освіти враховують динаміку інформаційно-комунікативного середовища та потребують від учителя початкової школи новітніх видів та форм роботи над лінгвістичним матеріалом на уроках української мови. Урахування зазначеного вплинуло на **постановку мети дослідження** – проаналізувати методичну інноватику в навчанні початкового курсу української мови в умовах НУШ.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку суспільства освіта має бути орієнтована не на репродукцію знань, а на якісне продукування їх засобом сучасних методів, прийомів та форм роботи на уроках. З огляду на зазначене актуалізується проблема педагогічної інноватики у структурі наукового знання.

У науковій площині представлено чимало тлумачень понять «інноватика», «інновація», «інноваційне навчання». У дослідженні послуговуємося трактуванням І. Дичківської, яка визначає інноваційне навчання так: зорієнтована на динамічні зміни в навколишньому світі навчальна та освітня діяльність, яка ґрунтується на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості (Дичківська, 2012:9). У контексті розвитку педагогічної освіти та в межах нашого дослідження цікавим видається такий факт: у доповіді Римському клубу група вчених ще у 1978 році звернула увагу на невідповідність традиційного навчання потребам тогочасного соціуму. Саме тоді й з'явилася дефініція «інноваційне навчання», яке орієнтувало на готовність до динаміки в навчанні, праці, розвитку різних форм мислення тощо. Як свідчать зазначені факти з історії педагогіки, проблема новаторських змін в освіті загострювала питання творчого, критичного мислення, здатності до співпраці. Нині саме ці чинники декларують стратегію навчання молодшого школяра в НУШ. З огляду на зазначене актуалізується й проблема методичної інноватики в навчанні української мови. Сучасна стратегія початкової мовної освіти дає вчителю право широкого вибору методів, прийомів та форм навчання. Отже, для реалізації такої тези варто застосовувати сучасні, креативні та водночас ефективні форми роботи на уроках української мови. Зупинимося детальніше на окремих.

У процесі формування лексичної компетентності набуває заслуженої популярності інноваційна методика «Хмари слів», яка спрямована на розвиток лексичної грамотності учнів, активізацію словникового запасу та формування контекстуального мовлення. Хмару слів у дослідженні розглядаємо як візуалізацію слів (тегів) за певним принципом. Найчастіше слова групують за певним тематичним принципом, тому в процесі роботи над лексичним матеріалом учитель може запропонувати певні теми, наприклад «Пори року», «Подорож», «Професії», «Родина» тощо. Для реалізації такої лінгводидактичної новації вчителю потрібні online- інструменти або ство-

рені хмари слів для візуалізації (презентаційний матеріал). Репрезентуємо приклади завдань, які можуть бути реалізовані з метою розвитку зв'язного мовлення, вміння добирати синоніми та створювати синонімічні ряди, виокремлювати омоніми, добирати антоніми та розвивати контекстуальне мовлення.

Приклади завдань: Учням пропонується хмара слів, використовуючи яку треба підготувати твір на тему «Світанок».

Хмара слів: обрій, виднокруг, пейзаж, краєвид, мальовничий, непомітний, незримий, горить, миготить, сяйнула, гомонять, блиснула, жевріє, урочисто, святково.

Приклади завдань: Учням пропонується самостійно створити хмари слів, в яких зібрано синонімічні ряди (гнізда) слів однієї частини мови навколо стрижневого (нейтрального) слова.

Зразок хмари слів: **Лелека**-чорногуз, бусол, бузько... **Тихий**-безшумний, нечутний...**Дозрівати**-стигнути, спіти...

Приклади завдань: Учням пропонується із поданих хмар слів виокремити пари омонімів та пояснити їх лексичне значення за допомогою контексту.

Хмара слів: бурі ведмеді, повітряні бурі, серйозна справа, стояти справа, блакитний став, став на якір, стояти коло вікна, полярне коло.

Приклади завдань: із презентованих хмар слів учням пропонується виокремити антонімічні пари та створити з ними речення.

Хмара слів: рідний, шкідливо, чужий, корисно, темний, віддалятися, ясний, наближатися, щедрий, успіх, скупий, невдача, ранок, радість, вечір, печаль.....

Репрезентовані приклади завдань активізують творчо-пізнавальну діяльність молодших школярів, сприяють розвитку критичного мислення в учнів та створюють емоційну атмосферу на уроці. З огляду на зазначене в методичному арсеналі майбутніх учителів початкових класів має бути подібна інновація. Прикметно, що такі завдання передбачають внутрішню й зовнішню інтеграцію. Так, на уроках української мови інтегруються знання з різних мовних систем: лексики, морфології, стилістики тощо. Своєю чергою виконання завдань за технологією «Хмари слів» інтегрує роботу над лінгвістичним матеріалом та природознавством, реалізує принципи життєвідповідності, доступності та специфічний принцип уваги до мовної матерії.

Нині все більшої популярності в методиці навчання української мови набувають види роботи, що пов'язані з вибудовуванням асоціатив-

них зв'язків між словами (поняттями). Нам імпонують такі види роботи, зокрема інтелект-карти.

Цінною для нашого дослідження вважаємо думку доктора психологічних наук М. Козлова, який розглядає інтелект-карти як карти мислення, які відтворюють на папері ефективні способи думати, запам'ятовувати, згадувати, вирішувати творчі завдання, а також можливість представити і наочно висловити свої внутрішні процеси обробки інформації, вносити в них зміни, удосконалювати (Козлов, 2018: 5).

У межах аналізу проблеми дослідження значущою є позиція методиста А. Найдьонової, яка дає декілька визначень інтелектуальних (ментальних) карт:

1. Графічне відображення процесів багатовимірного мислення як найбільш природного способу інтелектуальної діяльності людини.

2. Потужний візуальний метод, який дає універсальний ключ до розкриття інтелектуального потенціалу кожної особистості незалежно від віку.

3. Незамінна маршрутна карта-пам'ятка, яка дає змогу від початку організувати інформацію так, щоб мозку було легко працювати з нею (Найдьонова, 2018: 11).

Розглянемо приклади практичного застосування інтелект-карт під час опрацювання теми «Слово» на вимовному рівні. Із метою усвідомлення учнями ролі наголосу в українській мові було запропоновано створити власну інтелектуальну карту, яка передбачає демонстрацію того, як суттєво змінюється значення слова, його характеристики унаслідок зміни наголосу. Проілюструємо детальніше:

У поданих реченнях визначте слово, яке пишеться однаково, але по-різному наголошується. Поясніть значення слова у кожному з речень. Обґрунтуйте свою думку. Який висновок можна зробити? Результати виконаної роботи оформіть у вигляді інтелект-карти.

1. Сьогодні на Марійку чекав сюрприз – до неї завітали брати... 2. Дід любить брати воду з криниці. 3. Микола сказав, що ті хлопці думають, як він, отже, вони – його брати. 4. Іване, збирай лише полуницю, малину бабуся сказала не брати. 5. Під час гри ми маємо брати один одного за руки. 6. Так, у нас різні батьки, але ми справжні брати! 7. Сашико навмисне вирішив брати в Оксанки книги, бо вона йому подобається. 8. Кириле, досить брати в мене ручки, ти ж не повертаєш! 9. Мамо, чому тих дивних людей називають «брати»? 10. Ох, бачу, доведеться математику брати штурмом!

Демонструємо уніфікований результат учнівської діяльності (рис. 1).

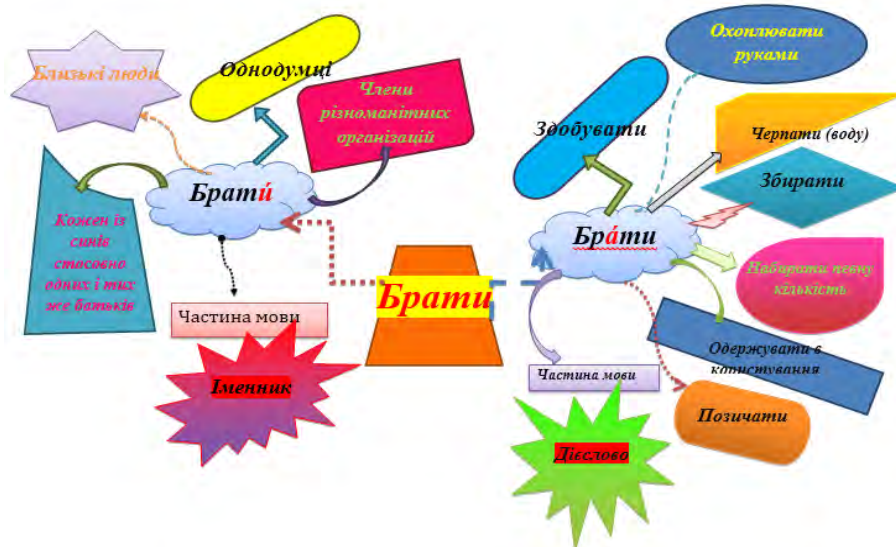

Рис. 1. Інтелект-карта з теми «Залежність лексичного значення слова від наголосу»

Застосування інтелект-карт на уроках української мови сприяє розвитку асоціативного, логічного мислення в учнів, розвиває навички визначати сутнісні граматичні ознаки слів, формує лексичну компетентність. Досвід роботи підтверджує багатофункціональність інтелект-карт та їх практичну цінність на уроках української мови.

Висновки дослідження вбачаємо в такому: аналіз методичної інноватики в навчанні україн-

ської мови дає змогу стверджувати, що нині педагог Нової української школи має володіти не тільки теоретичними, а й практичними надбаннями у площині лінгводидактики. Аналіз функціоналу таких методичних інновацій, як інтелект-карти та «Хмари слів», дає змогу констатувати їх ефективність на уроках, методичну доцільність та доступність у застосуванні. Репрезентовані в статті види навчальної діяльності демонструють можливості використання спектра кортикальних здібностей молодшого школяра: оперування словами, образами і числами, логіку, ритм, колір і просторову орієнтацію.

Представлений матеріал не порушує всіх аспектів цієї проблеми методичних інновацій на уроках української мови, а є одним із актуальних її аспектів. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в аналізі скрайбінгу як сучасної методики формування мовної особистості молодшого школяра.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
2. Климова К. Я. Теорія і практика формування мовнокомунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів : монографія. Житомир : ПП «Рута», 2010. 560 с.
3. Козлов Н. І. Інтелект-карти. URL: <http://psychologis.com.ua/index.htm>.
4. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М. С. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2010. 364 с.
5. Нагрибельна І. А. Удосконалення фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів засобом самостійної роботи. *Scientific Journal "ScienceRise"* № 3/1(8) 2015. НВП ПП «Технологічний центр». С. 71–76.
6. Найдьонова А. В. Інтелект-карти як інструмент ефективної роботи з інформацією. URL: <https://ru.calameo.com/books/004373434dec4e2bf2b83>.

REFERENCES

1. Dychkivs'ka, I. M. Innovatsiyni pedagogichni tekhnologii [Innovative pedagogical technologies]. Kyiv, 2004, pp. 352 [in Ukrainian].
2. Klymova, K. Ya. Teoria i praktyka formuvannya movnokomunikatyvnoi profesiynoi kompetentsii studentiv nefilologichnykh spetsial'nostey pedagogichnykh universytetiv [Theory and practice of the forming of language and communicative professional competence of the students of non-philological specialties of the pedagogical universities]. Zhytomyr, 2010, pp. 560 [in Ukrainian].
3. Kozlov, N. I. Intellect-karty Retrieved from: <http://psychologis.com.ua/index.htm> [in Ukrainian].
4. Metodyka navchannia ukrains'koi movy v pochatkoviy shkoli: navchal'no-metodychnyy posibnyk dlia studentiv vyschykh navchal'nykh zakladiv. [Methods of the Ukrainian language studying in primary school]. Kyiv, 2010, pp. 364 [in Ukrainian].
5. Nahrybelna, I. A. Udoskonalennia fakhovoi pidgotovky maybutniogo vchytelia pochatkovykh klasiv zasobom samostiynoi roboty [Improvement of the special training of the future teacher of primary school by means of the self-independent work]. *Scientific Journal "Science Rise"*, No 3/1(8), 2015, pp. 71–76 [in Ukrainian].
6. Naydionova, A. V. Intellect-karty yak instrument efektyvnoi roboty z informatsieiu [Intellect-cards as an instrument of the effective work with the information]. Retrieved from: <http://ru.calameo.com/books/004373434dec4e2bf2b83> [in Ukrainian].